

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

**ՊՐՈՑԵՍՈՐ ՄԱՆՎԵԼ ԱՍԱՏՐՅԱՆԻ
90-ԱՄՅԱԿԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ
ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԻ
ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ**

(Երևան, ապրիլի 27, 2016)

ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2016

ՀՏԴ 81՝1

ԳՄԴ 81

Մ 271

*Տպագրվում է ԵՊՀ հայ բանասիրության
ֆակուլտետի գիտիտորհրդի որոշմամբ և ԿԳՆ գիտության
պետական կոմիտեի աջակցությամբ*

Խմբագիր՝ Բ.Գ.Ռ., պրոֆ. Աննա Աբաջյան

Մ 271 Պրոֆեսոր Մանվել Ասատրյանի 90-ամյակին նվիրված գիտական նստաշրջանի գեկուցումների ժողովածու (Երևան, ապրիլի 27, 2016): -Եր., ԵՊՀ հրատ., 2016, 196 էջ:

Սույն ժողովածուի մեջ զետեղված են անվանի լեզվաբան Մ. Ասատրյանի ծննդյան 90-ամյակին նվիրված հանրապետական գիտական նստաշրջանի գեկուցումներն ու ելույթները, որոնք վերաբերում են ոչ միայն մեծ գիտնականի կյանքին, գործունեությանը, գիտական վաստակին ու ժառանգությանը, այլև հայերենագիտության զանազան հարցերի:

Ժողովածուն կարող է օգտակար լինել ինչպես մասնագետների, այնպես էլ բոլոր նրանց համար, ովքեր հետաքրքրվում են լեզվի հարցերով:

ՀՏԴ 81՝1

ԳՄԴ 81

ISBN 978-5-8084-2144-8

© ԵՊՀ հրատ., 2016

© Հեղ. խումբ, 2016

ՆԵԼԼԻ ԹԻՐԱԲՅԱՆ

(ԵՊՀ)

tirabyannelli@ysu.am

**ՓՈԽԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՕՏԱՐԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԱՐԳԻ ՄԱՄՈՒԼՈՒՄ**

Փոխառությունների և օտարաբանությունների վերաբերյալ առկա են դրանք տարբեր տեսանկյուններից դիտարկող ու լուսաբանող հոդվածներ՝ նման կամ տարբեր մեկնաբանություններով: Լեզվական այդ իրողությունները բնական զարգացման արդյունք են և փոփոխվում են ժամանակների ու հանգամանքների համեմատ: Գիտատեխնիկական առաջընթացը, հասարակական ու մարդկային նոր հարաբերությունները, բնականաբար, իրենց հետ բերում են նոր իրողություններ ու ըմբռնումներ, որոնք ստանում են նոր անվանումներ: Ուստի օտարաբանությունների և փոխառությունների դիմելը նույնպես բնական անհրաժեշտություն է:

Մեր խնդիրն է ցույց տալ, թե փոխառություններն ու օտարաբանությունները ժամանակակից լրատվամիջոցներում ի՞նչ դրսևորումներ ունեն, քանի որ լեզվում կատարվող բոլոր փոփոխություններն առաջին հերթին արտացոլվում են մամուլում ու համացանցում և հաճախ դրանց միջոցով անցնում բառապաշար: Այսօրվա մամուլը լի է բազում փոխառություններով ու օտարաբանություններով, որոնց գործածության սահմանները ճշգրտման կարիք ունեն:

Հայտնի է, որ փոխառությունները լեզվի բառապաշարի հարստացման կարևորագույն աղբյուրներից են: Ակադ. Էդ. Աղայանի բնութագրմամբ՝ «Ժողովուրդների փոխադարձ շփումները, նրանց քաղաքական, տնտեսական և մշակութային հարաբերություններն առաջ են բերում լեզվական ազդեցություններ ու փոխազդեցություններ, որոնք առաջին

հերթին և առավել շոշափելիորեն արտահայտվում են բառերի փոխառությամբ»¹:

Ինչպես հայտնի է, ժամանակակից հայերենում նոր բառերի առաջացումը հիմնականում տեղի է ունենում երկու ճանապարհով՝ արտաքին և ներքին: Արտաքին ուղին փոխառություններն են, իսկ ներքին ուղին՝ բառակերտման ներքին միջոցները՝ բառաբարդումն ու ածանցումը: Փոխառությունները հատուկ են բոլոր լեզուներին, կարող են կատարվել լեզվի զարգացման տարբեր շրջափուլերում: Հին և հնագույն փոխառություններից շատերը երկարատև գործածության հետևանքով արդեն չեն ընկալվում որպես փոխառյալ բառեր: Տարբերակվում են այդպիսի բառերի երկու տեսակ՝ փոխառություններ և օտարաբանություններ: Օտար լեզուներից վերցրած բառերը փոխառություններ են, քանի դեռ տվյալ լեզվի բառապաշարում նրանք չունեն իրենց համապատասխան ազգային համարժեք ձևերը, իսկ «երբ արդեն դրանց համարժեքները ստեղծվում են տվյալ լեզվի համապատասխան բառակազմական միջոցներով, նշված փոխառությունները դառնում են օտարաբանություններ»²:

Վերջին շրջանում առաջացավ մեր լեզուն անհարկի մուտք գործած օտար բառերից մաքրելու և դրանք հայերեն համարժեքներով փոխարինելու անհրաժեշտ միտում, որը, սակայն, միշտ չէ, որ կարող է արդարացվել: Այդ գործընթացն ունեցավ նաև իր սխալները. Երբեմն այնպիսի օտար բառեր, որ լիարժեք արտահայտում էին տվյալ երևույթի կամ հասկացության իմաստային բոլոր նրբերանգները, դուրս եկան գործածությունից և փոխարինվեցին հաճախ ոչ հարմար հայերեն բառերով: Օրինակ՝ *շփար - սպայակույր, կոնպոզիտոր - երգահան, կոնսերվատորիա - երաժշտանոց, պրոֆեսիոնալ - արհեստավարժ, դիրիժոր - խմբավար, կինո - շարժանկար, պոլիկլինիկա - համաբուժարան* և այլն: Նկատելի է, որ մեծ մասամբ ռուսերենից փոխառված բառերն են Ֆիլիպսը:

¹ Աղայան Է., Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն, Եր., 1984, էջ 168:

² Տե՛ս Եգեկյան Լ., Ոճագիտություն, Եր., 2003, էջ 152:

Ռուսերենից ու եվրոպական լեզուներից մասնույում հայտնվում են նոր փոխառություններ, որոնք կապված են հասարակական կյանքում տեղի ունեցող իրադարձությունների հետ: Այսպես՝ մեր օրերում ամենից շատ գործածվող փոխառություններից են հաղորդակցության նորագույն միջոցներին և համակարգչային տեխնիկային առնչվող **ինտերնետ** և **կոմպյուտեր** բառերը: Սրանք ունեն իրենց համարժեք հայերեն ձևերը՝ **համացանց** և **համակարգիչ**, որոնք արդեն մտել են ակտիվ գործածության ոլորտ: Սրանց հետ կապված՝ գործածվում են նաև **մոնիտոր** (համակարգչում պահպանված տեղեկությունը էկրանի վրա տեսանելի արտացոլող սարք), **դիսկիև** (համակարգչի մաս, որի էկրանին գրվում է համակարգչի կատարած աշխատանքը՝ նրա կուտակած ինֆորմացիան, էկրան), **սրինկեր** (տպիչ), **ֆայլ** (համակարգչային ինֆորմացիայի որոշակիորեն բաժանված և որպես մեկ ամբողջություն վերցվող միավոր), **սայթ** (կայք), **սկաներ** (պատկերամուտ՝ տեսանելի գրաֆիկական պատկերները համակարգիչ ներմուծող սարք), **քարթիջ** (ներկապնակ), **դիսկետ** (տեղեկատվություն կրող համակարգչային սկավառակ, պնակիտ, կրիչ) փոխառյալ բառերը:

Փոխառությունների և օտարաբանությունների քննությամբ 20-րդ դ. կեսերին հանդես են եկել նաև ռուս լեզվաբանները (Ս. Գվոզդև, Լ. Շչերբա, Լ. Կրիսին և այլք): Նրանք տարբերակել են այդպիսի բառերի երեք տեսակ՝ փոխառություններ, օտարաբանություններ և էկզոտիզմներ (վերջինները ուրիշ ժողովուրդների կենցաղին և մշակույթին բնորոշ առարկաներ, երևույթներ ու հասկացություններ են, որոնք այլ ժողովուրդների մոտ գոյություն չունեն)³: Թե՛ռուս, թե՛ հայ լեզվաբանները տարբեր անվանումներով բնորոշել են միևնույն երևույթը: Լ. Կրիսինը, օրինակ, գրել է. «Քանի որ էկզոտիզմների մեծամասնությունը ներկայացնում է որոշակի բառապաշար և երբեմն ստեղծում է այնպիսի իրավիճակ, որը սահմանափակում է օտար բառերի մուտքը լեզու, դրանք կարելի է ձևակերպել այսպես. բառը չի կարող փոխառվել ավելի շուտ, քան այդ բառը նշանակող առարկան: Այդպիսի օտար բառը լեզվում կարող է գործած-

³ Այս մասին տե՛ս նաև **Քամայան Ա.**, Օտարաբանություն, փոխառություն, էկզոտիզմ, ԲԵՆ, Բանասիրություն, 2015, №2(17), էջ 66-80:

վել, բայց այդ լեզուն կրողներին այն կմնա օտար և էկզոտիկ այնքան ժամանակ, քանի դեռ տվյալ լեզվի օտար և էկզոտիզմ կրող կարող է թվալ այդ բառը նշանակող իրույթը (ռեալիան)»⁴:

Օտար բառերի գործածությունը բնորոշ է գրեթե բոլոր լեզուներին: Գեղարվեստական ստեղծագործության մեջ գրողը միջավայրը ներկայացնելու և հերոսին կերպավորելու նպատակով ըստ անհրաժեշտության գործածում է օտար բառեր: Պ. Պողոսյանն այդ կարգի բառերը համարել է օտարամոծություններ⁵, իսկ Ֆ. Խլղաթյանը օտարաբանություն համարել է «մայրենի խոսքում գործածված այլալեզվյան օտար բառերն ու դարձվածքները»⁶: Ուսումնասիրելով արդի պարբերական մամուլը («Ազգ», «Առավոտ», «Իրավունք», «Հրապարակ», «Հայկական ժամանակ», «168 ժամ») և որոշ կայքէջեր՝ մենք հանդիպեցինք բազմաթիվ փոխառությունների՝ **ադեկվապ, սեյցիա, գորբալ, պրիզմա, պոպուլիսպրական, պրոցեսոր, ֆորում** և այլն:

Բերենք դրանց գործածության որոշ օրինակներ:

1. Ա. Սինասյանի **պոպուլիսպրական** (ամբոխահաճ) գործունեությունը հասցրել էր որոշակի զանգվածի վրա ազդեցություն ունենալ («Ազգ», 04. 03. 2016):

2. Նման հայտարարություն նա արել է միջկրոնական «Համընդհանուր ժողովրդական ճակատ» **ֆորումի**⁷ (լատ. forum – ներկայացուցչական ժողով, համաժողով) ժամանակ, որը հեռարձակվում է «Ռոսիա 24» հեռուստաալիքով («168 ժամ», 26. 01. 2016):

3. Հատկապես մեծ վրդովմունք է առաջացնում բրիտանացի պատգամավորի զեկույցը, որում նա հայերին անվանում է բռնիչներ և զավթիչներ՝ այսպիսով թև ու թիկունք տալով Ադրբեջանի **ագրեսիվ** (լատ. agressif–նվաճողական հարձակողական) և ոչ **ադեկվապ** (լատ.

⁴ Տե՛ս **Крысин Л. П.**, Иноязычные слова в современном русском языке. М., 1968, էջ 40:
⁵ **Պողոսյան Պ.**, Խոսքի մշակույթի և ոճագիտության հիմունքներ, հ.1, Եր., 1990, էջ 161:
⁶ Տե՛ս **Խլղաթյան Ֆ.**, Ոճաբանական տերմինների բառարան-տեղեկառու, Եր., 1976, էջ 104:
⁷ Այս և մյուս օտար բառերի բացատրությունները տե՛ս **Մարգարյան Ա., Հայրապետյան Ա.**, Օտար բառերի բացատրական բառարան, Եր., 2004:

adaequatus – համապատասխան, համարժեք) պահելառճին («Իրավունք», 26. 01. 2016):

4. **Ակցիայի** (ֆր. action – միջոցառում, որ կատարվում է քաղաքական կամ տնտեսական նպատակներով) կազմակերպիչները նախատեսում են հայտարարությունից բացի բրիտանական դեսպանատանը փոխանցել նաև հայկական իշխանի խավիար՝ որպես **սինվոլիկ** (խորհրդանշական) կաշառք՝ ի ցույց դնելով, որ ԵԽԽՎ-ն կուլ է գնում ադրբեջանական խավիարային դիվանագիտությանը («Իրավունք», 22. 01. 2016):

5. «Շենգավիթ» ԲԿ-ում հղի Մերիի մահվանից հետո բժիշկների որակավորման խնդիրը նորից **սկզբունալ** (լատ. actualis - արդիական) դարձավ: Եթե կազմակերպության բժիշկները հինգ տարին մեկ չեն վերապատրաստվել, դա հիմք կարող է լինել ԲԿ-ին զրկելու բժշկական **լիցենզիայից** (լատ. licentia - արտոնագիր, թույլտվություն) («Իրավունք», 6. 02. 2016):

6. Մասնավորապես հայտարարվեց, որ Հայաստանի էլեկտրական ցանցերում պետք է **ստրիկտ** (անգլ. audit - հաշվետուգում) անցկացվի («Հայկական ժամանակ», 30. 01. 2016):

7. Նախագահի մասնակցությունը վկայում է Հայոց ցեղասպանությունը վերապրածների սերունդների նկատմամբ Ֆրանսիայի նախագահի ստանձնած պարտավորությունների և ֆրանսահայերին **ինստիտուցիոնալ** (լատ. institutional – պետականագիտության ուղղություն) կառույցներին ներգրավելու նրա հետևողական մտադրության մասին (www. news.am, 21. 06. 2016):

8. Մինչ մեկնարկը սոցիալական ցանցերում և հեռուստատեսությամբ կհայտարարվի **քառֆինգի** (մրցութային ընտրություն) մասին (www. news.am, 27. 01. 2016):

9. «Կին» միջազգային կինոփառատոնը՝ **Ֆեմինիստական** (լատ. femina - կին, կանացիացում) գաղափարախոսություն տարածելու համար («Իրավունք», 30. 01. 2016):

10. Ամերիկյան ռազմական գերատեսչության ներկայացուցիչ Մարկ Ռայթը «РИА Новости»-ի հետ զրույցում կոչ է արել նստել բանակցությունների սեղանի շուրջ և միջոցներ ձեռնարկել հնարավոր **էս-**

կայացիայի (անգլ. escalation – որևէ երևույթի աստիճանական ուժեղացում, ընդլայնում) կանխարգելման համար («Հայկական ժամանակ», 31. 01. 2016):

11. Առաջին անգամ միջազգային պրակտիկայում ընդունվել է ձևակերպում, որ Հայաստանը **օկուպացրել** (լատ. occupation - որևէ պետության կողմից օտար տարածքի զինված գրավումը, զավթումը) է Լեռնային Ղարաբաղը և Ադրբեջանի այլ տարածքները («Հրապարակ», 29. 01. 2016):

12. Քննարկվել է նաև նախարարական և մարզպետների պորտֆելների (ֆր. portefeuille – 1. թղթապանակ, 2. մինիստրի՝ նախարարի պաշտոն) հարցը («Հայկական ժամանակ», 31. 01. 2016):

Մեր կյանքում տեղի ունեցող նոր երևույթներն ու հասկացությունները անվանող օտարաբանություններն իրենց արտացոլումն են գտնում մամուլում, անցնում խոսակցական լեզու, այնուհետև՝ բառապաշար: Այսպես, վերջին տասնամյակներում մուտք գործեցին **պրեզիդենտ – նախագահ, պառլամենտ – խորհրդարան, սպիբեր – խոսնակ, էլեկտրոսպ – ընկրագանգված, մոնիթորինգ – դիպորդում, աուդիո – հաշվեքննություն** և այլն:

Հ. Պետրոսյանը, փոխառությունը համարելով բառապաշարի հարստացման կարևորագույն միջոցներից մեկը, գտնում էր, որ «Անհարկի փոխառությունները ծանրաբեռնում, խճողում են լեզուն: Պայքարն անհարկի փոխառությունների դեմ երբեմն հասնում է ծայրահեղության (մաքրամոլության), որից պետք է խուսափել»⁸: Սա նշանակում է՝ միշտ չէ, որ փոխառյալ բառերը պետք է պարտադիր փոխարինել հայերեն համարժեքներով: Երբեմն այդ օտար կամ փոխառյալ բառերն ավելի ճշգրիտ են արտահայտում հասկացությունների իմաստային նրբերանգները: Օրինակ՝ համագործածական **գրապահոցը** հասկանալի է և ընդունելի, բայց **արխիվ** – ին փոխարինող **պահոց** բառից արդյո՞ք հասկացվում է, թե հատկապես ինչի՞պահոց է:

Մամուլում հանդիպում ենք բազմաթիվ օտարաբանությունների, այսինքն՝ փոխառյալ բառերի հայերեն համարժեքների: Բերենք օրինակ-

⁸ Պետրոսյան Հ., Հայերենագիտական բառարան, Եր., 1987, էջ 614:

ներ՝ դրանց բառակազմական – կադապարային վերլուծության հետ միասին.

1. Ակնհայտ է, որ **արդարժույթի** այս տատանումները մեր անառողջ տնտեսության արտացոլումն են (www. 7 or. am):

արտարժույթ – ածանց + արմատ + ածանց

2. Իրանական անօդաչու սարքը Պարսից ծոցում անցել է Միացյալ Նահանգների ռազմածովային ուժերի **ավիակրի** վրայով («Հայկական ժամանակ», 31.01.2016):

ավիակիր – արմատ + արմատ

3. **Համացանցը** միշտ լեն ու բոլ է, ինչպես ասում են, օգտատերերը՝ բազմաքանակ ու բազմատեսակ («Ազգ», 04.03.2016):

համացանց – ածանց+հոդակապ+արմատ, օգտատեր – արմատ+հոդակապ+ արմատ

4. Այնուհետև **համակարգիչները** քափանցեցին հիմնարկ, խանութ, բնակարան՝ արագ տեղեկատվության հետ հնարավորություն տալով մարդկանց դուրս գալու իրենց բնակարանների մենությունից, վիրտուալ շփվելու միմյանց հետ, տեղեկություն ստանալ-տալու, իսկ ոմանց՝ ինքնադրսևորվելու, որի գլխավոր հարթակն այսօր արդեն 10 տարի **ֆեյսբուքն** է կամ **դիմագիրքը** : («Ազգ», 04.03.2016)

համակարգիչ – ածանց + հոդակապ + արմատ + ածանց

դիմագիրք – արմատ + հոդակապ + արմատ + ածանց

5. Խնդրեմ, **ինքնատեղ** գցի՛ր և ի՛նձ տուր ու պատուհանից նայի՛ր, քանի որ թուրք գաղտնի ոստիկանությունը մեզ հետևում է («Ազգ», 02.04. 2016):

ինքնատեղ – արմատ + հոդակապ + արմատ

6. Երեկ տարածվեց հաղորդագրություն, որտեղ նշված է, որ վարչական դատարանը անվավեր է ճանաչել §ԲՉնի՛վ գործարանի **աճուրդը** («Ազգ», 02.04. 2016):

աճուրդ – արմատ + ածանց

7. Գյումրին բոլոր ժամանակներում հետաքրքիր է եղել իր բնակիչներով, որոնցից յուրաքանչյուրն իր աշխատանքով և ստեղծագործական մտքով ևս մեկ վառ երանգ է ավելացրել **մշակութային** քաղաքի **գունապարկերին** («Իրավունք», 05.02. 2016):

մշակութային – արմատ + ածանց + ածանց
գունապատկեր – արմատ + հողակապ + արմատ

8. Ղարաբաղում «Ազգի» ո՛չ **ֆարսը**, ո՛չ էլ **հեռապարճները** կար 90-ական թվական-ներին («Ազգ», 04.03.2016):

հեռապատճեն – արմատ + հողակապ + արմատ

9. Շարմազանովի խոսքով՝ համագործակցության **չհաշափի** մասին կխոսեն, իսկ դրանք դեռ ավարտված չեն («Հայկական ժամանակ», 15.01.2016):

ձևաչափ – արմատ + հողակապ + արմատ

10. Հարցազրույցում անհայտ է և՛ հարցերի, և՛ պատասխանների **արհեստավարժ** մակարդակը («Ազգ», 12. 02. 2016):

արհեստավարժ – արմատ + հողակապ + արմատ

11. Վաչե Տերտերյանը որպես հիմնավորում նշել էր, որ մարզպետարանն այս տարի **օդորակիչները** նախատեսվածից ավելի է օգտագործել, որի հետևանքով այդքան պարտք է կուտակվել: («Հայկական ժամանակ», 15.01.2016)

օդորակիչ – արմատ + արմատ + ածանց + ածանց

Ինչպես տեսնում ենք, այս օրինակներում գերիշխում է **Ա+հ+Ա** կաղապարը, այսինքն՝ բառաբարդումը, չնայած կան նաև ածանցավոր կազմություններ՝ **սապ-, գեր-, հակ-, համ-** նախածանցներով և **-սյին, -իջ-ուրյուն, -ույթ, -որդ, -ք** վերջածանցներով:

Օտարաբանությունների բառակազմական վերլուծությունը նաև ցույց է տալիս, որ դրանք ունեն հայերենի բառակազմության բոլոր տեսակները՝ բարդությունն ու ածանցումն իրենց կաղապարներով: §Բառակազմության կենտրոնական հասկացությունը,– գրել է ակադ. Գ. Ջահուկյանը,– բառն է, ուսումնասիրության առարկան՝ բաղադրյալ բառը!⁹: Մեր լեզվում բառակազմության հիմնական եղանակները բառաբարդումն ու ածանցումն են: «Ժամանակակից հայոց լեզվում,– գրել է պրոֆ. Մ. Ասատրյանը,– կա բաղադրյալ բառերի կազմության երկու հիմնական եղանակ՝ ածանցում և բարդություն, ըստ որում և՛ ածանցումը, և՛

⁹ **Ջահուկյան Գ.**, Ժամանակակից հայոց լեզվի իմաստաբանություն և բառակազմություն, Եր., 1989, էջ 158:

բարդությունը հավասարապես տարածված են ու գործուն: Ածանցավոր և բարդածանցավոր բառերը կոչվում են բաղադրյալ և կազմվում են ածանցման և բարդության միջոցով: Բարդ բառի հիմնական նշանակությունն արտահայտում է երկրորդ բաղադրիչը, իսկ առաջինը ստորադասվում է նրան՝ դառնալով նրա լրացումը»¹⁰: Պրոֆ. Մ. Ասատրյանը գտնում է, որ արմատ + հոդակապ + արմատ բառակազմական կաղապարը ընդհանուր է բազմաթիվ բառերի համար¹¹: Ինչպես նկատում ենք, թե՛ ակադ. Գ. Ջահուկյանը և թե՛ պրոֆ. Մ. Ասատրյանը գրեթե միևնույն տեսակետն են արտահայտել խնդրի վերաբերյալ՝ հիմնական իմաստակիր համարելով երկրորդ բաղադրիչը:

Նոր և նորագույն փոխառությունների մեջ յուրատեսակ կազմություններ են պատճենումներն ու կիսապատճենումները, որոնք անցել են հատկապես ռուսերենի միջոցով: Բառապատճենումներ են, օրինակ, **ինքնակո** և **ինքնազնաց** բառերը, որոնք կազմվել են ռուսերեն բառերի (самовар, самоход) մեջ մտնող բոլոր ձևայինների թարգմանությամբ: Մամուլում հանդիպած կիսապատճենման օրինակներ են **ավիակիր, ավիահարված, մակրոտրնդեսություն, մեզատուղեղ** բառերը, որոնց մեջ հայերեն թարգմանվել է բառակազմական ձևային մի մասը:

Փոխառյալ բառերի մի տեսակ պետք է համարել նաև ներքին փոխառությունները արևմտահայերենից¹²: Օրինակ՝ **արհեստավարժ – պրոֆեսիոնալ, արմատականություն – ռադիկալիզմ, կարգախոս – լոզունգ, մարտագիտություն // ռազմագիտություն // ռազմարվեստ // մարտավարություն – փակփիկա, ռազմավարություն – սպրափեզիա, մարտասայլ // հրասայլ – փանկ**: Այս բառերը միշտ չէ, որ ընդունվում ու գործածվում են հանրության կողմից, օրինակ՝ **արհեստավարժ, հրասայլ, մարտասայլ** և այլն:

Մամուլում նկատում ենք տնտեսության, քաղաքական, ռազմական, կրթության ու գիտության, մշակույթի և իրականության այլ բնագավառ-

¹⁰ **Ասատրյան Մ.**, Ժամանակակից հայոց լեզվի ձևաբանության հարցեր, գիրք Ա, Եր., 1970, էջ 63:

¹¹ Տե՛ս նշվ. աշխ., էջ 59:

¹² **Սարգսյան Ռ.**, Արևմտահայերեն – արևելահայերեն նոր բառարան, Եր., 2011:

ներին վերաբերող փոխառյալ բառեր, որոնք կարելի է խմբավորել հետևյալ երեք տեսակների.

ա. Օտարաբանություններ, որոնք դարձել են համագործածական բառեր:

բ. Բառեր, որոնք թեև ունեն իրենց հայերեն համարժեքները, սակայն զուգահեռաբար գործածվում են նաև նրանց օտար ձևերը. օրինակ՝ *արսուրդ - անհեթեթ, աղեկվապ - համարժեք, գրանյր - դրամաշնորհ, լիդեր - առաջնորդ, լիցենզիա - հավաստագիր, կոռուպցիա - կաշառակերություն, չինովնիկ - պաշտոնյա, պրոցես - գործընթաց, պրորլեմ - խնդիր, ռեֆորմ - բարեփոխում* և այլն:

գ. Բառեր, որոնք չունեն հայերեն համարժեքը և գործածվում են գերազանցապես իրենց օտար ձևերով. օրինակ՝ *անիմացիոն, գիզանյունանիա, դիվերսիֆիկացիա, էստրակադա, ինստիտուցիոնալ, լոբբինգ, կոնցեսիա, կոնցեսիոներ, կոմպլիմենտարիզմ, մանիպուլյացիա, մոնիթորինգ, ռեկորդ, վանդալիզմ, տոտալիտարիզմ* և այլն: Մյուսն էլ մեջ հատկապես շատ են տնտեսագիտական (*կադաստր, մարսային, կոմպլեքս, ռեսուրս* և այլն) և քաղաքական (*դիվերսիա, լոբբինգ, կոմպլիմենտարիզմ, կոնսոլիդացիա, տոտալիտարիզմ, կոնցեսիա, օֆշորային*) ասպարեզի բառերը: Մյուսները վերաբերում են գիտությանը, մշակույթին, կենցաղին և այլ ոլորտների:

Տարբեր լրատվամիջոցների համեմատական քննությամբ պարզվում է, որ օտարաբանությունների հայերեն համարժեքներ ավելի շատ գործածվում են «Ազգ» պարբերաթերթում: Իսկ մյուս փոխառությունները, հատկապես քաղաքական, տնտեսագիտական, բժշկական, ռազմական ոլորտներին վերաբերող բառերն ու տերմինները ընդհանրապես գործածվում են ամբողջ մամուլում ու բոլոր կայքէջերում գետեղված հրապարակախոսական և քաղաքական բնույթի հոդվածներում: Ակնհայտ է, որ ամենից շատ հանդիպում են *գլոբալ, լիցենզիա, կոնֆլիկտ, կոռուպցիա, մեխանիզմ, չինովնիկ, պրորլեմ, պեռոր* օտարաբանությունները: Այս բառերն ունեն իրենց ազգային համարժեքները, որոնք հանգիստ կարող են փոխարինել նրանց և ժամանակի ընթացքում դառնալ համագործածական բառեր:

Նկատելի է, որ որոշ ոլորտներում առկա է հակում դեպի օտարաբանությունները: Այդպիսին է, օրինակ, բժշկության ոլորտը: Առողջապահական բնույթի հոդվածներում կամ հաղորդումներում հաճախ են գործածում **հիպերպոնիա** (գերաճնշություն), **սրիսպուս** (նոպա), **սուլս** (զարկերակ կամ երակազարկ), **սրոֆիլակսիկա** (կանխարգելում) և այլ օտար բառեր:

Մյուսը երաժշտության ոլորտն է, որտեղ օտարալեզու են գտնե գործիքների՝ նվագարանների անվանումների զգալի մասը: Սակայն պետք է ընդունենք, որ գերապատվություն տալով օտար բառերի հայերեն համարժեքներին՝ չպետք է ծայրահեղ լինել նրանց օտար անունների հանդեպ, որոնք երբեմն միջազգայնորեն ընդունված ու գործածվող բառեր են և հասկանալի են մասնագետներին:

Մամուլում նկատելի է մի առանձնահատկություն ևս՝ նորագույն փոխառությունների և նրանց հայերեն փոխարժեքների զուգահեռ գործածությունը, ինչպես՝ **սիստորոշում - դիագնոզ, այսերնասրիվ - այլընտրանք, սրադիոն - մարզադաշտ, փսսիս - զանգրենա, շրջափակում - բրկադա** և այլն: Այդպիսի օրինակներ են նաև **ֆարս - հեռուպարճեն, ֆեյսբուք - դիմագիրք** ձևերը, որոնք միաժամանակ զուգահեռաբար գործածվել են մամուլում («Ազգ», 04.03. 2016): Այս բառերը սակավ են հանդիպում մամուլում, և դժվար է ասել, թե դրանցից ո՞րը ժամանակի ընթացքում ավելի կենսունակ ու գործածական կդառնա: Մի բան պարզ է, որ օտարաբանությունները կազմվում են հայերենի բառակազմական միջոցներով ու կաղապարներով և համալրում մեր լեզվի բառապաշարը: Ինչպես էդ. Աղայանն է գրել՝ «Ամեն մի նոր բառ՝ սեփական թե փոխառյալ, նախապես հանդես է գալիս որպես նորաբանություն»¹³:

Մամուլում օտարաբանությունների առատությունն իր պատճառներն ունի: Մեկն այն է, որ դրանք ոճական արժեք ունեցող նորաբանություններ են, որոնք, ինչպես թվում է դրանք գործածող լրագրողներին, կենսական կամ գիտական նորույթը արտահայտելու իմաստով կարող են ավելի արդիական լինել և ավելի ուժեղ ներգործություն ունենալ ընթերցողի վրա:

¹³ Աղայան է., նշվ. աշխ., էջ 169:

Ուսումնասիրելով ժամանակակից մամուլը՝ գալիս ենք այն եզրակացության, որ պետք է խուսափել անհարկի փոխառություններից և առաջնություն տալ օտար բառերի հայերեն համարժեքներին: Սակայն անհնար է ընդհանրապես հրաժարվել փոխառություններից, քանի որ դրանց ներմուծումն ու գործածությունը լեզվի բառապաշարի հարստացման բնական ու կարևոր գործընթացներից է: Ուստի պատահական չէ դրանց հաճախադեպ գործածությունը արդի լրատվամիջոցներում, տրնտեսական ու քաղաքական բնույթի հոդվածներում, գովազդում:

Բանալի բառեր – *ածանցում, բառակազմական կադապար, բառապարհներում, բարդություն, մամուլ, նորարարություն, օբարարարություն, փոխառություն:*

НЕЛЛИ ТИРАБЯН – Заимствования и варваризмы в современной прессе. – В статье рассмотрены мнения ученых о заимствованиях и варваризмах, проанализированы категории этих слов и представлены определенные закономерности. Приведены примеры использования в средствах массовой информации и в интернете заимствованных слов и варваризмов с объяснением их значения и анализом словообразующих форм. Отмечается, что надо избегать ненужных заимствований и отдавать предпочтение армянским эквивалентам, несмотря на то, что иногда заимствованные слова наиболее точно выражают семантические нюансы слов, следовательно, невозможно избежать их использования.

Ключевые слова: *аффиксация, словообразовательная форма, калькирование, сложность, пресса, неологизм, варваризм, заимствование.*

NELLI TIRABYAN - Borrowings and foreign words in the contemporary press. - The article deals with the opinions of the borrowings and foreign words, the analyzed categories of such words and certain patterns are presented. Examples of borrowings and foreign words used in the media and on the Internet with the explanation of their significance and analysis preformative forms are presented.

It is noted that it is necessary to avoid unnecessary debt, and give preference to the Armenian equivalents, although sometimes borrowings most accurately express the semantic nuances of words, so it is impossible to avoid using them.

Keywords: *affixation, derivational form, tracing, complexity, press, coinage, foreign words, borrowings.*